

Paikan luonnetta etsimässä

R. J. JOHNSTON (1991). *A Question of Place: Exploring the Practice of Human Geography*. Oxford, Blackwell. 280 s.

Vuonna 1977 ilmestyi P. W. Englishin maapallon alue-maantiedettä käsittelevä teos, jonka nimeksi oli valittu *A Question of Place*. Siinä missä Englishin kirjassa tarkastellaan maapallon alueita lähinnä alikehittyneitä/teknologisesti kehittyneitä maailma — akselilla, Johnston on valinnut uuden, samannimisen kirjansa (tämän ilmestyessä Johnstonin uusin kirja on luultavasti jo jokin muu!) teemaksi ihmismaantieteellisen tutkimuksen käytännön ja sen, miten alueellinen/paikallinen näkökulma on keskeinen maantieteellisessä tutkimuksessa. Viime vuosina on ilmestynyt koko joukko teoksia, joissa tarkastellaan ihmismaantieteen uusia teoreettis-metodologisia haasteita (*Remaking Human Geography, New Models in Geography, Remodelling Geography, etc.*). Kukin näistä kirjoista ilmentää omalla tavallaan maantieteellisen tutkimustoiminnan uutta tilannetta: tieteenalan fragmentoitumista yhä uusiin osa-alueisiin, pyrkimystä nähdä maantiede yhtenä osana yleisempää tieteellistä toimintaa ja teoreettis-metodologista keskustelua, jne. Koska maantieteen prestiisi tieteellisen toiminnan kentällä ja muiden akateemisten alojen joukossa on varsin vaatimaton, monet maantieteilijät ovat jopa »uhohtaneet» olevansa

maantieteilijöitä ja ovat halunneet identifioitua muiden tieteenalojen traditioihin. R. J. Johnston, kuten muutamat muutkin maantieteilijät (mm. Peter Taylor) ovat sen sijaan jatkuvasti jaksaneet kantaa huolta maantieteen ideasta, maantieteen historiasta ja metodologiasta.

Käsillä olevassa kirjassa, joka liittyy osaltaan kansainväliseen keskusteluun ns. uudesta aluemaantieteestä, Johnston pyrkii etsimään kehikkoa, jonka avulla olisi mahdollista tarkastella alueellisuuden/paikallisuuden merkitystä ihmismaantieteellisen tutkimuksen kohteiden rakentamisessa. Kirja lähtee liikkeelle monien tutkijoiden 1980-luvulla tekemästä havainnosta, jonka mukaan maantiede on pilkkoutumassa yhä uusiin osa-alueisiin, joilla on kovin vähän tekemistä keskenään. Johnston erittelee tätä kehitystä tarkastelemalla yhtäältä IBG:n ja AAG:n toimintojen hajautumista erityisryhmiin sekä toisaalta maantieteilijöiden siterauskäytäntöjä. Nämä osoittavat, että maantieteeltä puuttuu tänä päivänä varsinainen ydin, ja että maantieteilijät sängen usein julkaisevat tärkeimmät työnsä pitkälle erikoistuneissa sarjoissa. Johnston osoittaa, että tämä kehitys näyttää olevan tyypillinen myös monella muulla alalla, kuten sosiologiassa ja valtiotieteissä. Ehkä on perusteltua todeta, että yllä kuvattu kehityskulku liittyy tieteen muuttuvaan asemaan yhteiskunnassa, sen muuttumiseen yhä enemmän tavarak-

si. Tieto ei enää ole itseisarvo niinkuin perinteisessä yliopistossa; tiedon arvo on pikemminkin sen vaihdettavuudessa ja kyvyssä tuottaa uutta arvoa tuotannossa.

Johnstonin ajatuksena ei ole kuitenkaan viedä diagnosoimaan tämän pidemmälle vaan pyrkiä löytämään integroivaa näkökulmaa tutkimukseen. Paikkakäsite on hänen keskeinen lähtökohtansa. Johnstonin ajatuksena ei ole niinkään etsiä jälleen uutta aluemaantiedettä kuin hahmottaa maantiedettä, joka on alueellisesti informoivaa. Alueen sijasta Johnston käyttää paikkakäsitettä, koska sillä ei ole hänen mielestään niin kiinteää merkitystä maantieteen historiassa kuin aluekäsitteellä. Jatkossa osoittautuu kuitenkin, että hän käyttää kirjassaan paikka- ja aluekäsitteitä synonyymeinä. Paikan Johnston ymmärtää erilaisten institutionaalisten suhteiden joukkona ja sen oleelliset ulottuvuudet ovat fyysinen ympäristö, rakennettu ympäristö ja ihmiset. Viime mainitun kategorian ymmärtämiseksi Johnston erottaa kolme maailmaa: 'työn maailman', 'työn ulkopuolisen maailman' ja 'politiikan maailman'. Johnstonin mielestä paikkojen perusteellinen tutkimus vaatisi kunkin paikan ulottuvuuden analyysia. Kirjassaan Johnston keskittyy kuitenkin ennen muuta ihmistoiminnan analyysiin, jolloin analyysin kohteina tulevat kysymyksen lähinnä työpaikan sosiaaliset suhteet, kansalaisyhteiskunnan sosiaaliset suhteet ja poliittiset instituutiot, joita Johnston tarkastelee case-analyysien avulla.

Kirja on siis tutkielma siitä, mikä paikka on ja miten ihmismaantieteilijät voivat sitä tutkia. Näin teos on myös kontribuutio 1980-luvulla kansainvälisessä keskustelussa esiinnousseeseen keskusteluun uudesta tai rekonstruoidusta aluemaantieteestä. Johnston korostaa kirjansa avauksenomaista roolia: kirja ei siis missään mielessä pyri olemaan viimeinen sana siihen, mitä (alue)maantiede on. Johnston esittää kuitenkin kriittisen erittelyn traditionaalisen aluemaantieteen ja kulttuurimaantieteen ongelmakohdista ja ulottaa kriittisen analyysin myös kulttuurimaantieteen uusia virtauksia ja ns. uutta aluemaantiedettä kohtaan, jota hän arvioi paitsi alkuperäisten teemojen osalta (whether 'geography matters'), myös teoreettisemmasta, realismin ja strukturaatioteorian analyysin pohjalta virityvästä näkökulmasta.

Kirjan konkreettiset esimerkit koostuvat useista case-analyysistä, joiden pohjana ovat Johnstonin aikaisemmin eri yhteyksissä pitämät esitelmat. Analyysin kohteena ovat tietyt pinnallisesti tarkastellen selkeästi paikalliset, alueelliset ja kansalliset ilmiöt, joiden erittely kuitenkin osoittaa, että maailma on paljon kompleksimpi: on varsin hankala erottaa toisistaan tiettyyn ilmiöön eri aluetasoilta käsin vaikuttavia mekanismeja.

Ensimmäisen case-tutkimuksen kohteena on Englannissa vuosina 1984—85 olleen hiilikaivostyöntekijöiden lakon ilmeneminen Dukeriesin hiilikentällä. Analyysin tavoitteena on jäljittää sellaisia kontingentteja historiallisia ja kulttuurisia piirteitä kaivosyhteisön rakentumisessa, jotka auttavat ymmärtämään niitä erityisiä muotoja, joita paikallisten olosuhteiden ja yleisten suhteiden kohtaaminen saa aikaan. Johnstonin analyysin perusteella kaivostyöläiset ja heidän perheen-

sä olivat aktiivisesti osallisena tuottamassa ja uusintamassa kulttuuria, jonka kautta erilaiset valtasuhteet lävistivät kaikki elämänaalueet: erilaiset sosiaaliset käytännöt, odotukset, arvot, jne.

Toinen case-analyysi käsittelee Yhdysvaltojen »etelää» ja siellä vallitsevien poliittisten ja kulttuuristen asenteiden eroa muihin kulttuurialueisiin verrattuna. Alueella vallitseva traditionalistinen kulttuurimuoto ilmenee tyypillisesti juuri poliittisessa ja sosiaalisessa toiminnassa. Siinä missä kaivoslakko tarjoaa lukijalle konkreettiseen paikalliseen elämänyhteyteen sijoittuvan esimerkin, kokonaisen kulttuurialueen tarkastelu Johnstonin kehikossa jää selvästi pinnallisemmaksi. Alueen ottaminen melkoisen itsestään selvänä kulttuurisena kokonaisuutena katkee todennäköisesti sisäänsä paljon monimutkaisemman omaleimaisten »paikallisuuksien» verkoston, joka nyt jää analyysissa tavoittamatta.

Seuraavaksi Johnston tarkastelee jo monien muiden maantieteilijöiden aiemmin erittelemää territoriaalisuuden ideaa ja paikkojen rajautumista. Ennen muuta tarkastelun kohteena ovat valtion territoriaalisia muotoja saavat toiminnat, joita problematisoidaan yhteiskunnan toiminnan ja sen uusintamisen kannalta. Johnstonin analyysi muodostuu kiinnostavaksi ennen muuta seuraavassa luvussa, jossa erittelyn kohteena on Thatcherin aikana Iso-Britanniassa harjoitettu politiikka, joka pyrki paikkojen korvaamiseen paikattomuudella. Humanistimaantieteilijä Relphin lanseeraamaa paikattomuus (placelessness)-käsitettä käytetään tässä yhteydessä kuvaamaan sitä, miten Thatcherism perusajatuksena oli paikallisvaltion merkityksen vähentäminen ja pääoman kasautumisedellytysten parantaminen. Toinen Thatcherism perusajatus oli Johnstonin mukaan luoda kuva Iso-Britanniasta suvereenina, selkeän identiteetin omaavana valtiona, joka on autonominen ulkoisissa suhteissaan. Kuten jo monet englantilaiset maantieteilijät ovat tutkimuksissaan osoittaneet, Thatcherin projekti on johtanut Englannissa yhä syvenevään jakoon pohjoisen ja etelän välillä.

Maantieteen fragmentoituminen yhä uusiksi osaluueiksi on ollut seurausta paitsi tieteenalan sisäisestä kehityksestä, myös ulkoisista paineista, joiden myötä soveltava tutkimus on voimistunut. Tutkijoista on tullut yhä useammassa tapauksessa sosiaali-insinööriä, joiden tutkimusten päämääränä on tuottaa tiedonsirpaleita joistakin erityisongelmista ja tätä kautta »palvelu» erilaisten yliopistojen ulkopuolisten tahojen intressejä. Tässä kehityksessä on olemassa riski, että tieteenalat intellektuaalisissa mielessä katoavat, koska käytännön kysymykset määrittävät yhä useammin tutkijoiden toimintaa.

Johnston kritisoi johtopäätöksissään maantieteen palauttamista pelkäsi sosiaaliteknologiaksi ja metodiikaksi. Johnstonin mielestä on aihetta pyrkiä paikkojen kokonaisvaltaiseen tutkimukseen ja ymmärtää ne miljöinä, joissa ihmisten elämäntavat rakentuvat ja joissa yksilöt sosiaalistuvat huomaamaan, keitä he ovat ja mitä heiltä odotetaan.

Johnston on uskottoman ahkera ja tuottelias tutkija. Hän julkaisee nykyään useita kirjoja vuodessa

— kaikki eivät luonnollisesti voi olla laadultaan samantasoisia. Käsillä oleva kirja on mielestäni sisältönsä osalta hieman epätasainen. Ennen muuta tämä koskee kirjan case-analyyseja. Vaikka kirjan eri alueta-
soille sijoittuvat tapausesimerkit ovat hieman epätasaisia laadultaan, kertovat ne kuitenkin maantieteen tutkimuskohteen kompleksisesta luonteesta ja siitä, että ihmismaantieteessä on oleellisen tärkeää pyrkiä jäsentämään tutkimuskohteen eri puolia myös käsitteellisesti. Pelkkä empiirinen analyysi sellaisenaan ei välttämättä paljasta ihmistoiminnan organisoitumisen kannalta oleellisia suhteita ja mekanismeja. Mielenkiintoista kirjassa ovat teoreettiset ja oppihistorialliset jaksot, mutta aluemaantieteestä 1980-luvulla käydyin keskustelun kannalta vähintäänkin yhtä tärkeää

on Johnstonin pyrkimys hahmottaa paikallisuutta empiirisesti. 1980-luvun keskustelu uudesta aluemaantieteestä on suuressa määrin ollut pelkästään teoreettista pohdintaa, joten konkreettinen tutkimus (= teoreettisesti informoitu empiirinen analyysi) on tässä mielessä tervetullutta.

Johnstonin kirjaa voi suositella lämpimästi kaikille lukijoille, joita kiinnostaa maantieteellinen näkökulma ja sen perustelut — lukijoille, joiden mielestä maantieteellä tieteenalana voi olla jotakin antia maailmassa tapahtuvan jatkuvan alueellisen järjestelmän muutoksen ymmärtämisessä.

ANSSI PAASI

Maantieteen laitos, Oulun yliopisto